د کتاب پېژندنه

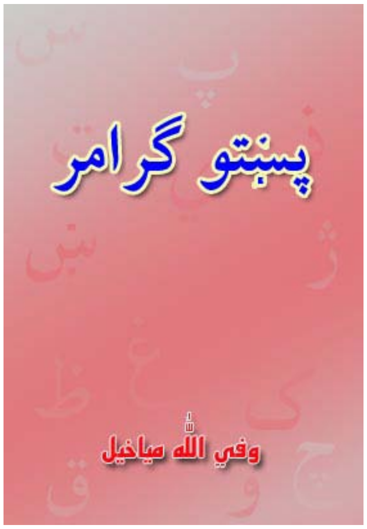

کتاب:: پښتو ګرامر
ليکوال:: وفي الله مياخيل
ناچاپ اثر
کمپوز/ډيزاين:: حنان حبيبزی

د کتاب لړليک

- يادونه
- پښويه (ګرامر)
- توري (ابيځی)
- دتوروډولونه
- ښځينه او نارينه
- مفرد او جمع نومونه
- ښځينه جمع
- د نوم حالتونه
- مصدر
- قيود
- ضمير

يادونه

پښتو ګرامر
دا ګرامر چې اوس ستاسې په وړاندې پروت دی. په پېښور کې له نن څخه پنځلس کاله وړاندې زما يو استاد وفي الله مياخيل ليکلی وو. ماسره يې يوه کاپي وه. ځکه مې ټايپ او پر ليکه کړ چې يو خو به له ورکېدو وژغورل شي او بل به د پښتو ژبې د زده کړې مينه وال د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ترې ګټه واخلي.
زه چې هغه وخت دولس کلن ماشوم وم ياني له نن څخه پنځلس کاله وړاندې چې ما په پېښور کې له وفي الله استاد څخه د پښتو د ليک زده کړه پيل کړه دا ګرامر يې د نوټ په توګه راډالۍ کړی وو .

حنان حبيب زی

پښويه (ګرامر(

پيژند: د ويېونو (الفاظو) سمې کاروني ته ژب ښودنه وايي.
يا ژب ښودنه دهغو ارونو اوبنسټونو رښتني کړۍ ده چې زده کړه يې د ټولنې تر منځ د اندونو د ليږد راليږد لامل ګرځي ، که څوک هڅه وکړي چې يوه ژبه په بشپړ ډول زده کړي ، ليکل پړې وکړي او څيړنې په کې وکړي نو د ژبښودنې د ارونو له زده کړې وروسته يې پلې کولو ته ارومرو بايد غاړه کيږدي.

توري (ابيځی(

له خولې چې غږونه اورو ، يو له بل څخه بېل بېل وي ، او د هر انسان غږ هم يو له بل څخه توپير لري ، دا غږونه د انسان له شونډو ، ژبې ، مرۍ او کو
مۍ څخه د راتيريدو پر وخت بدلون مومي ،چې دې خوزښت (حرکت) او له خولې راوتلو تورو د غږ بدلون او بېل والي ته هجا وايي ، د دوو يا
زياتو تورو له يو ځای کيدو څخه يو ، ويې (لفظ) جوړيږي ، او د بېلا بېلو تورو له يو ځای کيدو څخه غونډله (جمله (رامنځته کيږي.
د بېلګې په توګه:
زه د بلخ د لرغوني ښار او سيدونکی يم .
ياده شوې غونډله د ويېونو (الفاظو) څو برخې لري (زه ، د بلخ ، دلرغوني ښار ، او سيدونکی ، يم) چې هره برخه يې يو ه مانا ورکوي ، د پورتنۍ
غونډلې هره برخه بيا بېل بېل اوازونه يا غږونه لري چې د پېژندنې لپاره يې نښې هم ټاکل شوي دي چې ډول ډول څيرې لري ، همدا توري (ابيڅۍ)
ده ،د پښتو ټول يو څلويښت توري دي او په دې منځ کې يې ديرش هغه توري دي چې په دري او عربي ژبو کې دود (مروج) دي.
)ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ع غ ف ق ک ل م ن و ه ء ي ئ . (
د پښتو تورو څلور هغه داسې دي چې په دري ژبه کې شته خو په عربي کې نشته (پ چ ژ ګ (
او درې توري (ټ ډ ړ) يې بيا داسې دي چې نه په دري کې شته نه په عربي کې خو په هندي ، لرغونې ژبې سانسکريټ ، انګريزي ،او اردو ژبو کې
شته دي ، دې درېواړو تورو پښتو ژبې ته دا ګټه رسولې ده چې ددې ټکو په کارونې سره طبي ، لاتيني او انګريزي ټکي چې پښتو او نورو سيمه
ييزو ژبو کې کټ مټ کاريږي په هماغه اواز ادا کولی شې ، د بېلګې په توګه ، سوډيم ، ايرکنډيشن ، خو په نورو ژبو کې بيا دا ځانګړتيا نشته.
)ڼ) نونړ هم د پښتو ابيڅۍ يو بل توری دی خو ځنې يې بيا د دوو تورو مرکب ګڼي ځکه يې د مفردو تورو له ډلې څخه نه بولي . له يادو شو تورو
پرته چې د پښتو په چم کې په دوديزو ژبو (دري او نورو) کې هم شته خو څلور نور توري (ځ څ ږ ښ) بيا د پښتو ابيڅۍ ځانګړي توري دي ،
دا توري د پښتو ژبې د بېلا بېلو لهجو تر منځ پوهاوي راپوهاوي ته لار اواروي ، دې تورو د پښتنو د بېلا بېلو ټبرونو (قبيلو) د تلفظ يا د ټکو د
کارونې پر وخت د لهجې اختلاف راکم کړی دی ،
) -څ) د (ح) له پاسه درې ټکي ورکول کيږي او ځنې خلک يې (چ) او ځنې نور) ث) تلفظ کوي ، لکه (څه) چې ځنې ورته (چه) او ځنې ورته (سه)
وايي.
)څادر) چې ځنې يې (سادر) بولي .
)څوک) چې ځنې يې (چوک) او ځنې نور يې (سوک) تلفظ کوي

) �ځ) د (ح) د پاسه چې همزه (ء) وليکل شي (ځې) ترې جوړيږي ، يو شمير خلک د(ج) او ځنې نور بيا د (ز) اواز ترې اخلي. د بېلګې په توګه
)ځای) (جای) او) زای (

) �ږ) يو ټکي د (ر) د پاسه او يو لاندې ورکول کيږي او (ګې) په وزن د (ژ) آواز هم ورکوي .
لکه
)ږمنځ) (ګومنځ) او (ژمنځ (
) �ښ) يو ټکی د (س) له پاسه او يو يې لاندې ورکولي کيږي او ځنې خلک (د پښتونخوا او سيدونکي يې (په (ش) او د (خ) په غږونو وايي.
)ښکلی) (شکلی) (خکلی (
)څښل) (چشل) (څخل (
څښل: د دې ټکي تلفظ ځني خلک(سکل) او ځني خلک(سخل) (ثخل) (چشل) (چکل (تلفظ کوي، خو دا چې د کندهار او نورو څيرمه ولايتونو
او سيدونکي يې په (ش) او د پښتونخوا او ختيځو ولايتونو ځنې او سيدونکي يې په (خ) تلفظ کوي په ليکلو کې يې بدلون نه راځي ، که تاسو
وليکئ چې (ما اوبه وچشلې) يا (ما اوبه وڅخلې) دلته) چشلې) او (څخلې) ناسم دی ، که (پښتو) په (پشتو) وليکل شي دا هم سم نه دی ، د
ورته لهجو ليکنه په هماغه لهجو له کره(سوچه) پښتو ليکدود سره ټکر لري ، د بېلګې په توګه د پښتو د کره ليکدود له مخې د (وچشلې) او (
وڅخلې) پر ځای (وڅښلې) کاريږي ، که ليکوال يې د کندهار وي يا له پښتون خوا وي.

د تورو ډولونه

دوه ډلو یې ویشو
-نارینه او ښځینه
-د لیک له پلوه
لومړی به نارینه او ښځینه توري وڅیړو.
الف: نارینه توري
)اج ح خ ځ د ډ س ش ښ ص ض ع غ ق ک ګ ل م ن (
ب: ښځینه توري
)ب ت ث چ څ خ ر ړ ز ژ ږ ط ظ ف ه ي ې ی ئ(

-د لیک له پلوه هم په دوه ډوله دي
الف: یو ځاي کیدونکي توري
-هغه توري دي چي له ځانه وروستني توري سره یو ځای تړلي کیږي
)ب پ ټ ث ج ح چ خ څ س ش ښ ص ض ط ظ ع غ ف ق ک ګ ل م ن ه ي ئ (
ج:نه یو ځاي کیدونکي توري
-هغو تورو ته وایي چې وروستني توري (راتلونکي هغه) سره ونه تړل شي
)د ډ ذ ژ ز و.(
یادونه: په عربي ژبه کې همزه(ء) د خوزنده الف کار ورکوي لکه جرائت، هیئت.
-عربي توري په پښتو کې:
دا توري په ځانګړو عربي ویېونو کې د کارونې وړ وي د کره پښتو په ویېونو (الفاظو) کې دا توري نه کارول کیږي
)ث ص ض ط ظ ع ف ق(
-دري توري په پښتو کې:

د دري ژبې ځانګړي توري یوازې د دغې ژبې د ټکو یا کلیمو د کارونې پر وخت کاریږي.
)پ چ ژ ګ (
-د پښتو ځانګړي توري چې په دري او عربي کې نه راځي
)ټ ډ ړ ږ ڼ ښ څ ځ (

-غږیز یا کمکي توري :لکه (ا ، و ، ه ، ي. (
او نور ټول توري غلي (چوپ) توري بلل کیږي.
۱ -کومکي غږونه :
کومکي غږونه په پښتو کښې په دوه ډوله دي یو ډول خوځندي(حرکتوالا (او بل ډول یې توري دي .
-خوځندي(حرکتونه(
أ-زور لکه: ور، غر ، غږ
ب -زورکې لکه: شل ، وچ، مچ ،
ت- زیر لکه: عالم ، کامل ، ساحل.
ث- پیش لکه :تکامل ، تجاهل .

۲ -په پښتو کښې کله کله په یو نیم حرکت باندې د اواز زیات فشار او زور راځي چه (غچ) ورته وایو د غچ له لارې د ټکي مانا بدلیږي لکه (غوټه) که د اواز زور په (غ) راشي نو د (ګرې) مانا ورکوي او که په (ټ) راشي نو د پکتیا او خوست ولایتونو د لهجې په بنسټ د (لوې ،سترې) مانا ورکوي
.
۳ -غږوندی(سکون : (

-لاندي ارونه (اصول) لري.
الف: پر ساکن توري يې پيل روا دي او دنيم حرکت په ډول ويل کيږي لکه سپوږمۍ ، لمر ، پسه.
ب: په پښتو کې تر درې ساکنو پورې هم يو ځای راتلی شي خو پدې شرط چې لومړی ساکن يې کومکي توری وي لکه مياشت ، څلويښت ، پنځوس .

کومکي توري: په پښتو کې کومکي توري څلور دي خو هغه وخت کومکي توري ګڼل کيږي چې ساکن وي او مخکې ترې کومکي توري نه وي.
١� ا (الف) د ټکي (کليمې (تر منځ او پای کې راځي کښي داځي لکه: اکا ، انا ، مانا او نور .
٢� و(واو) په څلور ډوله دي:
-aنرم (واو): چې پوست او نرم ويل کيږي او مخکې توری يې زور ولري لکه: لو ، پلو ، چلو.
-bڅرګند و (واو): مخکې توری يې څرګنده او دروند پيښ ولري لکه:چاکو ، الو ، تالو..
-cاوږد (واو) : چې اوږد او نرم ويل کيږي او مخکې توری يې اوږد پيښ ولري لکه: کور ، مور ، خور...
-dکوچني(واو): چې مخکې توری يې سپک او لنډ پيښ ولري لکه: تاسو ، لومړی.

٣� ي(يا): په پښتوکښي) ياګانې) پنځه ډوله ده:
-aنرمه (ی): دا ډول (يا) هيڅ ټکي نه لري. پسته ويل کيږي او دمخې توری يې (زور) ولري لکه: منی ،ژمی ،کړی ، او نور........
-bڅرګنده(ي): دا ډول (يا) لاندې دوه ټکي لري.چې د مخې توری يې دروند او څرګند(زير (ولري لکه: ښکلي ، ښادي ، سپين............
-cښځينه(ۍ): زورکي والا) يا) هم ورته ويلی شو او لکۍ والا (يا) يې هم بللی شو يانې د مخې توری يې زورکی لري او يوازې د کليمې په پای کې راځي لکه: هګۍ ، خولۍ................................
-dد جمعې يا د فعل (ئ) د پاسه همزه (ئ) خوري په نوم يا صفت کې د (ۍ) په ځير لوستل کيږي.
-eاوږده(ې) اوزده ويل کيږي او د مخې توری يې اوږد زير لکه: شيدې ، مستې ، ....
(٤ -هه) په پښتو کې په دوه ډوله ده:
- aڅرګنده او لويه (هه) چه د مخې توری يې زور لري لکه: پياله ، وزه، جامه.....
� bپټه او کوچنۍ (هه) د مخې توری يې زورکی لري لکه: پسه ، نيکه.....

تاسو پوهيږئ٬ چه هر مانا لرونکي ټکي ته کليمه وايي او د يوې موخې) هدف) د څرګندو لو لپاره اړ يو چې څو کليمې سره يو ځای کړو. ددغو ټکو (کليمو) له يو ځای کېدو څخه غونډله يا جمله جوړيږي.
په پښتو کې نوم د کليمې له ډولونو يا د کلام له توکو سره يو ډول دي.
لکه لمر ، زوی ، ورور ، چرګ ، ميوند.
د مانا له مخې د نوم ډولونه:
نوم د مانا له مخې په پنځه ډوله دی :
١� ځانګړی نوم:
چې خاص سړی يا يو ځانګړی شی راپيژني (معرفي کوي) لکه: احمد شاه بابا ، رحمن بابا ، کابل، حمزه بابا...
٢� عام نوم :
هغه دی چې يو خاص شی ترې نه مراديږي بلکې پر خپلو ډولونو يوشان دلالت کوي لکه: لرګی ، پاڼه..........................

٣� د جنس نوم:
هغه دی چې پر لږ او ډيرو باندې يو ډول دلالت وکړي لکه:اوبه ، غوړي ، غنم ، تيل.

٤� ډله ييز نوم :
هغه دی چې په لفظ کې مفرد وي او په مانا کې د يوې ډلې لکه: لښکر، جرګه، رمه ، ټولی ، ولس او داسې نور و لپاره ورکارول شي.
دا نوم د ډيرو ډلو په شتون يا يې يادونه جمعه کيږي لکه: جرګې ، رمې ، ډلې او نور.
٥� مجرد نوم:
هغه دی چې هغه څيز په سترګو نه ليدل کيږي لکه: عقل، پوهه،ويره او داسې نور.

نوم د جوړېښت له پلوه په دوه ډوله دی:
�مرکب نوم: چې له دوو یا زیاتو کلیمو څخه جوړ شوي وي.
لکه: شیرپور، کندهار ، شیرشاه مینه ، بریکوټ او نور مرکب نومونه کله کله په مخفف ډول هم راځی لکه: ترله (د تره لور.(
۲ � بسیط نوم: دا داسي نوم دی چې له یوې مفردې کلیمې څخه جوړ ېږي او نور توکي نه لري
لکه: کټ ، لاس ، سر ، زړه ، خوله او داسي نور.... ....

ښځینه او نارینه

په پښتوکې ټول نومونه د کیفیت او جنسیت له مخې پر دوه ډوله دي او پر ښځینه او نارینه نومونو ویشل کیږي دغه دوه ډوله ځنې نښې هم لري چې په لاندي ډول ښودل کیږي:
-د نارینه نوم نښې :

هغه نومونه او صفتونه چې په پای کې یې لاندینۍ نښې او توري راشي نارینه ګڼل کیږي:
۱ � نرمه(ی) لکه: لرګی، منګی ، سړی ، نوی ، وری ، تری.......
۲ � څرګند واو لکه: تالو ، بانو ، چالو.
۳ � نرم واو لکه: پلو ، چلو ، کنډو.
۴ - کوچنۍ(هه) لکه: تره ، وراره ، زړه ، نیکه.
۵ � هغه ټول نومونه چې په پای کې یې اصلي توري راغلي وي نارینه ګنل کیږي
لکه: میز ، لاس ، غل ، مل.
-د ښځینه نوم نښې:
هغه نوم یا صفت چې په پای کې یې دغه وروسته نښې راغلي وي مونث (ښځینه) نوم ګنل کیږي
۱ � څرګنده(هـ (لکه: اسپه ،لښته ، پنبه ، پوښتنه ، توره ، سپینه ، .
۲ � ښځینه یا زورکۍ ولا) ې) لکه: خولۍ ، ډوډۍ ، خپلۍ ، خوکۍ ، .
۳ � الف: ژړا ، خندا ، نڅا ، ملا ، شا ، ښوروا ، .
مګر الف د بې سا نومونو په پای کې ښځینه نښه ګڼل کیږي.
۴ � اوږد(واو) لکه:ښارو ،ځانګو ، لامبو .
۵ � څرګنده (ي) لکه: بیاتي (قیچي) دوستي ، ښادي ، وروري ، خوري ، خپلوي.
مګر په نسبتي صفتونو کي څرګنده (ي) د نارینه لپاره راځي لکه: دوبي ، موچي، ډولچي ، ربابي.
۲ - اوږده (ې) لکه: ادې ، ناوې ، ملګرې ، ترې.

مفرد او جمع نومونه

نوم د شمیر او کمیت له مخې په دوه ډوله دي مفرد او جمع.
مفرد: هغه دی چې پر یو شي یا یو کس باندې دلالت کوي لکه: هلک ، ونه ، لرګی.
جمع: هغه دی چې له یوه نه پرزیاتو شیانو او کسانو دلالت کوي لکه: هلکان ، ونې ، لرګي.
په پښتو کې ټول جمع نومونه له مفرد و هغو څخه دځینو نښو په راوړلو جوړیږي:
د نارینه جمعي نښې دا دي: ي ، ګان ، یان ، ان ، ونه
د ښځینه جمعو نښې دا دي: ې ، ی ، ګانې ، وې.

د نارینه جمعو د جوړولو ارونه (اصول. (
�١ هر مفرد نوم او صفت چې په پای کې یې نرمه (ی) راغلې وي په جمع کښې دغه (ی) په څرګنده (ي) بدلیږي لکه :
مفرد: ستوری-لوښی-پرونی. مفرد: پلی-تلی-لرګی.
جمع: ستوري-لوښي-پروني. جمع: پلي-تلي-لرګي.

په دې ډول نومونو کې ساکن نومونه یا صفتونه د مفرد په پای کې د (ان) په راوړلو سره هم جمع کیږي لکه:
جمع: مېړي ، کابلي .
مفرد: میړیان ، کابلیان،
�٢ هر نوم او صفت چې په پای کې یې څرګند اصلي (واو) یا (الف) یا څرګنده اصلي (هه) راغلي وي د (ګان (په کارولو سره جمعه کیږي:
لکه: تالو-تالوګان
چاکو-چاکوګان
بارخو-بارخوګان
ماما-ماماګان
بوډا-بوډاګان
ساده-ساده ګان

یادونه: د واو په نومونوکې په (ان) او د الف په نومونو کې ځنې وخت په) یان) هم جمع کیږي لکه:
مېرزایان،آشنایان،ملایان،کچالان،کدوان،پېتوان.
-ساکښ صفات چې په پای کې یې څرګنده (ي) یا څرګند(واو) راغلی وي د(ان)په کارولو سره جمعه کیږي.
لکه: مفرد : موچي-دوبي-لاپو-خیټو.
جمع: موچییان-دوبیان-لاپوان-خیټوان.
�۴ هر صفت چې په منځ کې یې (واو) یا (یا) راغلي وي په ښځینه کې دا (واو) او (یا) غورځیدلي وي ، نو په جمعه کې په الف بدلیږي او په پای کې یې کوچنۍ (هه) زیاتیږي.
لکه: جمع: پښتون-روند -تریخ-تریو-روڼ.
مفرد : پښتانه-رانده-ترخه-تروه-رانه.

�۵ ځنې دوه توریز او درې توریز صفات د کوچنۍ (هه) په زیاتولو سره جمعه کیږي.
لکه: جمع: غل-مل-مړ-سور-شین-اوم-اوږد.
مفرد : غله-مله-مړه-سره-شنه-اومه-اوږده.
٢ - هغه نومونه او صفتونه چه په پای کې یې اصلي حرف راغلی وي که ساکښ وي په ټولیز ډول د (ان) په زیاتولو او که بې ساوي (ونه) په زیاتولو سره جمع کیږي.

لکه: مفرد: چرګ ـ ا وښ ـ ځوان ـ مېن.
جمع: چرګان ـ اوښان ـ ځوانان ـ مېنان .

مفرد: کور ـ کال ـ پور ، راز .
جمع: کورونه ـ کلونه ـ پورونه ، رازونه.

ښځينه جمعي

د ښځينه جمعو د جوړولو لارې چارې او نښې نښانې.
� ۱ هر مفرد ښځينه نوم چې په پای کې يې (واو) او (الف) وي د (ګانې) په زياتولو سره جمع کيږي . لکه:
مفرد: زانګو ـ پيشو ـ ورشو ـ ژړا ـ غوا ـ رڼا .
جمع: زانګوګانې ـ پيشو ګانې ـ ورشوګانې ـ ژړاګانې ـ غواګانې ـ رڼاګانې.
ځنې پښتانه د (الف) نومونه د (وې) په راوړلو جمع کوي لکه:
ژړاوې ـ رڼاوې ـ غواوې....

� ۲ هر مفرد ښځينه نوم چې په پای کې يې څرګنده (ي) يا زورکي واله(ۍ) راغلي وي که سا کښ وي په) ګانې) جمع کيږي او که بې ساوي نو جمع يې په زورکي واله (ۍ) راځي لکه:
مفرد :مامي ـ انۍ ـ بوډۍ.
جمع: مامي ګانې ـ اني ګانې ـ بوډۍ ګانې .

مفرد :دوستي ـ وداني ـ ښادي.
جمع: دوستۍ ـ ودانۍ ـ ښادۍ.
� ۳ کوم نومونه چې پاې کې يې اوږده (ې) راغلي وي په ټوليزو (عمومي) صفتوکې جمعه نه لري بلکې د مفرد او جمع لپاره يو شان کاريږي لکه
:
مفرد:ورغومي ، ناوې.
جمع : ورغومي ـ ناوې.

� ۴ هغه مفرد ښځينه نومونه چې په پای کې يې (هه) وي په جمع کې (هه) په (ي (بدليږي لکه: مفرد : ګټه ـ پاڼه ـ مالګه ـ چرګه ـ پخه.
جمع : ګټې ـ پاڼې ـ مالګې ـ چرګې ـ پخې.
يادونه:
ټول سماعي موُنثات په اصل کې (هه) لري نو ځکه يې جمع په آخرکې د (ې) په راوړلو سره راځي لکه: مفرد: غيږ ـ لار ـ لمن ـ څنګل.
جمع: غيږې ـ لارې ـ لمنې ـ څنګلې.
� ۵ د نسبتي صفاتو او شريکو صفاتو ښځينه جمعي له نارينه جمعو څخه د (ې) په زياتولو جوړيږي لکه :
مذکرجمع: دوبيان ـ ساده ګان ـ آشنايان ـ خواران ـ کابليان.
مونث جمع : دوبيان ـ ساده ګان ـ آشنايانې ـ خوادانې ـ کابليانې.
� ۶ د معنوي مونثاتو جمعې د يوې قاعدې لاندې نه راځي لکه
مفرد: مور ـ خور ـ لور ـ نجلۍ ـ ترور.
جمع: ميندې ـ خويندې ـ لوڼې ـ نجونې ـ تروريانې.

د نوم حالتونه

په عمومي ډول دوه حالتونه لري: معنوي او لفظي.
اول: معنوي حالت: د نوم مشهور حالتونه څلور دي.
١� فاعلي حالت: کوم نوم چې په جمله کې فاعل وي يانې له هغه څخه يو کار صادرشي يا ورپوري تړلي وي هغه حالت ته فاعلي حالت وايې لکه: ځلمی خط ليکي تورپيکۍ کورته ځي چې په دې جملو کې زلمي او تورپيکۍ دواړه فاعلي حالت لري.
٢� مفعولي حالت: بريالی ډوډۍ خوري ملالۍ سبق وايي. په دې جمله کې ډوډۍ او سبق په مفعولي حالت کې دي.
٣� ندايي حالت: که چيرې يو نوم ته غږ او ندا ورکړی شي نو هغه نوم په ندای حالت کې دي لکه: اې وروره ا هلکه ا خورکۍ ا تاته وايم.
په دې جملو کښې ورور-هلک او خورکۍ ندای حالت لري.
۴� ارتباطي حالت: که چيرې يو نوم د ارتباط له حروف سره وکاريږي او د ارتباط توري ور څخه د مخه او وروسته راشي نو هغه نوم ارتباطي حالت لري لکه: له کوره راغلم.
بازارته ځم ملالۍ ته قلم ورکړه. په دې بېلګو کې کور-بازار او ملالۍ ارتباطي حالت لري او د ارتباطي توري په کې.
په پښتو کې د اړيکي (ارتباط) توري دي بې-په-پر-د-تر-له-ته-لره-څخه-ځنې-سره.
که چيرې دوه نومونه د (په واسطه له يو بل سره ارتباط پيدا کړي نو هغه وخت ورته اضافي ارتباط وايي. په اضافي ارتباط کې لومړی مضاف اليه او وروسته مضاف راځي لکه: د اختر ورځ-د زړو ګوته-او که مضاف اليه د (مې-دې-يې) ضميرونه وي نو بيا مضاف د مخه راځي لکه: قلم مې را که کتاب دې څه شو . زړه پريشان دی.
دوم: د نوم لفظي حا لتونه :
په پښتو کې نومونه د پای د بدلون له پلوه.
١� هغه نوم چې په نرمه (ی) ختم شوي وي په ندايي حالت کښې مفتوح راځي او فتحه(زور) په (ه) ليکل کيږي په فاعلي او ارتباط حالت کې د جمعې په شکل اوړي يعني نرمه (ی) په ځرګنده (ي) بدليږي او په نورو حالاتو کې په اصلي شکل راځي لکه:
ندايي حالت: اې زلميه ! ، اې سړيه. !
فاعلي حالت: زلمي خط وليکه ، توريالي سبق ووايه .
ارتباطي حالت: په منګي کې اوبه نشته ، ته څه وايې ، توريالی يې بوته
٢� کوم نومونه چې په صحيح حرف پای ته ورسيږي او جمع يې په (ان-ونه) راځي په ندايي حالت کې مفتوح او په نورو حالاتو کې په اريز (اصل) ډول راځي لکه : اې ځوانه ! ، اې هلکه.!
اې باده ! ، اې کوره . !
٣� هغه صفت چې په منځ کې يې (واو) وي په ندايي حالت کې يې مفتوح او په فاعلي او ارتباطي حالت کې د جمعې په صورت کې راځي لکه:
اې پښتونه ، کوچنی هلک وخندل.
بې ننګي د پښتنانه مرګ دی. يادونه: دغه راز د (له-تر-بې-نا) له حروف سره هم مفتوح راځي لکه: بې فکره سړی دی ، ناشکره دی ، ترکوره پورې ځم ، له کوره راغلم.۴� سماعي مونث او په (هه) او ځرګند (ې) مختوم مونث په ندايي-فاعلي-ارتباطي درې واړو حالتونو کې په جمعه بدليږي لکه:
اې ميرمنې ! دښمنۍ ډير کورونه وران کړل ، نن د ښادۍ ورځ ده . ، اې ملګريه ! هغوی لاړل يا نن د مياشتې شلم دی.
۵� هغه معنوي مونث چې په صحيح حرف ختم وي په ندايي حالت کې يې پای پر اوږدې (ې) زياتيږي د (له ، بې، تر) سره مفتوح او په نورو حالتو کې په خپل شکل راځي لکه: اې مورې ! اې خورې ! له موره بل څوک خوږ نشته.
دا هلک بې موره دی.، داډالۍ) تحفه) ترموره ورسوه.
٦� اسم جنس او جمع نومونه چې په ځرګنده (ي) يا (ه (مختوم وي ندايي ، فاعلي او ارتباطي حالاتو کې د پای (ې) او (هه) په اوږده (واو (بدليږي لکه: اې سړو ! ميلمنو ډوډي وخوره.
دغورو بيه زياته شوې ده. زما خويندو ميندو ! اې ښځو ! خپل حقونه وغواړئ .
اې ملګريه !دميلمنو کوټه چيرې ده.
٧� جمع مذکر او اسم جنس چه په صحيح حرف ختم وي په ندايي ، فاعلي او ارتباطي حالاتو کې يې پای ته کوچنی (واو) زياتيږي لکه: اې هلکا نو ! نورو هلکانو سبق ووايه ، اې ځوانانو ! دغو ځوانانو ډير کار وکړ.

مصدر په لغت کې سرچپه منبع ته وايي او په ژب ښوونه کې هغه کليمه ده چې د کار کېدلو يا نه کېد لو ا ظهار ترې کيږي او د زماني تعلق ورسره نه وي.
لکه: تلل، کتل ، نيول ، او داسې نور: په پښتوکې د مصدر نښه (ل) دی چې د کليمه په پای کې راځي .
د مصدر درې ډولونه لري.
١� وضعي مصدر يا اصلي مصدر.
٢� ترکيبي مصدر.
٣� جعلي مصدر.
لومړی(وضعي يا اصلي مصدر(
هغه مصدر ته وايي چې د يوې ځانګړي مانا لپاره وضع شوی وي لکه تلل، وهل ، وژل ، ليدل ، ښخېل ، غوښتل ، ربېل ، خوړل ، او داسې نور.
دوهم (ترکيبي مصدر (
ترکيبي مصدر يا غير وضعي مصدرونه هغه مصدرونه دي چې د يو اسم په پای کې د کول يا کيدل په زياتولو سره جوړيږي لکه : کار کول ،ډاډه کېدل، کله کله يو اځې د (ول) يا (يد ل) په زياتولو سره جوړيږي لکه :خندول ، جوړيدل.
ترکيبي مصدرونو جوړول لپاره کومه ټوليزه (عمومي) لار (قاعده (نشته په دوديز ډول (عموما) په ځنې اسمونو کې لږ شان بدلون راځي خو دلازمي فعل لپاره (ول) او (يدل) اضافه کيږي.
د اسم بدلول په مصدر باندې په لاندې ډول دي.
١� د اصلي مطلق صفت د پای په توري زور کيږي بيا (ول) ورسره اضافه کيږي اولازمي افعال په لاس راځي لکه:
تلل-تللي دي-تللي به وي-تللي وو-ځم به ، ليکونه وليکه-ته به ليک وليکې.

ايسار = ايسارول خلاص = خلاصول لږ = لږول
پاک = پاکول خوشحال = خوشحالول لوړ = لوړول
پټ = پټول ډک = ډکول مات = ماتول
يخ = يخول نرم = نرمول
تش = تشول ډنګ = ډنګول ياد = يادول
تور = تورول زيات = زياتول
ټول = ټولول ژوبل = ژوبلول
جوړ = جوړول سپين = سپينول
خړ = خړول غوړ = غوړول

او که چيرې وغواړو متعدي فعلونه لاس ته راوړو د مطلق صفت په آخر کې (يدل) ورسره اضافه کيږي لکه:خنديدل، وليدل، لږ زيدل.
يادونه: څو محدود متلق صفتونه شته چه ځنېيو اځې لازمي فعل او له ځنو تورو يې يو اځې متعدي فعلونه لاسته راځي. لکه: راشه درشه ، راشه درشه کول.
٢� د صفت هغه اسمونه چې درې يا څلور توري لري او يو توری (و) يا(ي) وي د جمعې د جوړولو لپاره دا) و) يا (ي) په الف بدليږي.
د مصدر دجوړولو لپاره پورتنی (واو) او (ي) له منځه ځي يا حذف کيږي او د پورتنی قاعدې لاندې راځي.لکه:
موږ = ماږه = مږول = مږيدل
درونډ = درنول = دريندل
کوږ = کاږه = کوږول = کوږيدل
تريخ = ترخه = تريخول = تريخيدل
٣� دجمعې اسمونه په پای کې (کول) او (کېدل) اضافه کيږي لکه:
اوبه = اوبه کول = اوبه کېدل.

Download from; aghalibrary.com

اوړه = اوړه کول = اوړه کېدل.
بوره = بوره کول = بوره کېدل.
چاپ = چاپول = چاپ کېدل.

دریم (جعلي مصد ر(
هغه کلیمې ته وایي چې د مصدر مانا ورکوي خو نور فعلونه ترې انشقاقیږي او هم یې په پای کې د مصدر نښه یانې (ل) نه راځي.
دا مصدرونه د اسم یا صفت د اضافه کولو سره مینځ ته راځي او نښې یې دادي (یا ، زړه، نا زړه، وړتیا ، کمزورتیا.
میئن ، مینتوب
والي ، پلن ، پلنوالی ، سپک ، .
ولې ، تربوره ، تربور ولي ،توکم ، توکم پالنه ، میلمه ، میلمستیا ،....
پیژند (تعریف) ، پیژند گلوي ، ورور، ورورگلوي.....
یادونه: کله کله د پاړسي له صفتي اسمونو څخه ورسته (ي) ورکول کیږي ، نرم ، سخت ، سختي ، څرخ ، نه څرخي.
دمصدر ډولونه د جوړښت له پلوه په دوه دی:
) -تام او ناقص ، یدل مصدرونه (
١� تام مصدر �هغه مصدرته وایي چې د فعلونوټولې له صیغې څخه جوړیږي لکه: رایه ، تا رایه ورکړه ، ته به رایه ورکړې ، ته رایه ورکوې ، تاووژل ، ته به ووژني.
٢� ناقص مصدر �هغه مصدر ته وایي چې دفعلونو ټولې صیغې ترې جوړیږي او د ځینو صیغو لپاره له بل مصدر څخه کار اخیستل کیږي. لکه : تلل،تللي دي ، تللي به وي ، تللي وو ، ځم به ، نه به ځم

مصد ر د مانا په لحاظ په دوه ډوله دی: (لازمي ، متعدي(
اول �لازمي او متعدي.
١ : لازمي - لکه: راغلل ، هغه راغی ، خندل ، ته به خاندې
٢ : متعدي �هغه مصدرونه ته وایي چې له فاعل سر بیره (علاوه)مفعول ته هم اړه لري.
مفعول: لکه �لیکل ، هغه ولیکل .
-خوړل ، هغه ډوډي خوري .
دوم �هغه ترکیبي مصدرونه چې په پای کې (یدل)وي که چیرې د صفت یا له اصلي کامې څخه وروسته اضافه شي مضارع لاس ته راځي (بېلېدل (
.
غایب �واحد �هغه بېل شي.
جمع �هغوی بېل شي.
حاضر �غورځنگ دې بیل شي �رڼا او ملگرې یې بېل شي.
جمع: دوي بېل شي �هغوی بېل شي.
مخاطب �واحد �ته بېل شې �دا بیله شي .
جمع: تا سو بېل شئ �دوي بېل شي.
متکلم �زړگیه !زه بیل شم �ته بېله شه.
جمع: مونږ بېل شو �مونږ بېلې شو.

Download from; aghalibrary.com

قیود

دا هغه کلیمه ده چې فعل یا صفت یا بل قید په مکان ، زمان ، حالت ، او یا اندازه قیدوي او له فعل سره یو ځای کیږي ، په یوه حالت یې اړ باسي د بیلګې په توګه په دې جمله کې (زلمی راغی) هیڅ قید نشته او که وواېو چې (زلمي ته خندا راغله (نو دلته یو بل شی هم پیدا شول چې د راتلو فعل یې بورپوري وتاړه (مقید کړ) او هغه د خندا حالت دي.

قیود په پښتو کې ډیر ډولونه لري او د بېلا بیلو مصدرونو لپا ره راځي مشهور ډولونه یې دادي:

۱� زمان قیود : چې یو فعل ته د زماني او وخت قید ورکوي لکه :

پرون ولاړم اوس راغلم، هر کله راشې، نېکمرغه اوسې، زه تل کار ته له وخت سره سم ځم.

۲� د ځای او مکان قیود : لکه دلته کېنه ، پاس وخیژئ، ښکته راشه، نژدې راشه.

۳� دشک قیود : لکه ګوندې (ښايي ، کېدای شي) راشی ، ښايي سبا ته ولاړ شم.

۴� د علت قیود : لکه: څه له ځي ؟ولې نه کېنې؟

۵� د وضعیت او حالت قیود: لکه: ژر ژر راځه ، په منډه منډه(چټک) ځه، ولې ورو ورو ځې ؟

ځنې نور قیود هم شته چې د بیلا بیلو مصدرونو لپا ره کار یږي او د فعل مانا ته یو مانیز) معنوي) قید ورکوي لکه: نا څا په ولاړ ، سبا ارومرو راشه ، دا مضمون په پرله پسې توګه خپریږي ، افغانان ډیر زړور دي او د ټاټوبي ساتنه یې په تش لاس کوي.

یاد ونه: په پښتو کې صفات هم دقید په ډول کاریږي لکه: یو اځې مه ځه له عمران سره ملګری ولاړشه ، پرون له ما پټ ولاړې، زلمی هلته غلی ناست دی ، لکه یو صفت هم دبل صفت لپاره د قید دنده تر سره کوي لکه: زلمی ډیر تړی دی.

جانان لږ ناروغ دی ، میرویس ښې خوږې خبرې کوي.

ضمیر

ضمیر هغه کلیمه ده چې د تکرار د مخنیوی او د غونډلې د لنډولو لپاره د نوم پر ځای کاریږي ، لکه:

محمد جان زمونږ هټۍ (دوکان) ته راغي ،هغه زما تر څنګ کېناست ، د چای له څښلو څخه یې وروسته د خپل سفر کیسه وکړه.

په پورتني مطلب کې د (محمد جان) نوم دري ځله راغلی ، چې د تکرار د مخنیوي لپاره یې یو ځای (هغه (او بل ځای (یې) غایب ضمیر وکارول شو . که ضمیر کارول شوی نه وای نو غونډله ډیره بدرنګه ښکاریده ،لکه: محمد جان زمونږ هټۍ ته راغی ، محمد جان زما ترڅنګ کېناست ، د چای له څښلو څخه وروسته محمد جان د خپل سفر کیسه وکړه.

د یادونې وړ: هغه ضمیر چې د نوم لپاره کاریږي نوموړی نوم د هغه ضمیر (سر چینه) یا مرجع بلل کیږي ضمیرونه د مرجع له پلوه په څلور ډوله دي .

لومړی: هغه ضمیرونه چې د هغو کسانو یا نومونو لپاره وکاریږي چې د خبرو پر وخت شتون ونه لري (موجود نه وي) غایب ضمیر بلل کیږي چې په دوه ډوله دي.

-مفرد لکه هغه.

-جمع : هغوي.

دوهم: هغه ضمیرونه چې د هغو کسانو یا نومونو لپاره استعمال شي چې د خبرو پر وخت شتون ولري خو ویونکي یې خبرې له بل چا سره کوي یانې دوي مخاطب نه وي د غایب (قریب) ضمیر بلل کیږي لکه دوي ، دا ، دی.

دریم: هغه ضمیرونه چې یو خبرې کوونکي یې د خپل نوم پر ځای وکاروي ،د (متکلیم ضمیر) په نامه یادیږي لکه: زه ، مونږ.

څلورم:هغه ضمیرونه چې د اوریدنکي د نامه پر ځای استعمالیږي د مخاطب ضمیر ونه بلل کیږي لکه: مفرد: ته .

جمع : تاسو .

Download from; aghalibrary.com